

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Book: Докторантски четения : Икономическа социология : Сборник с доклади
Doctoral Readings : Economic Sociology : A Collection of Papers

Location: Bulgaria

Author(s): Roberto Marinov

Title: Скептичността на българина към „новото“ в управление на личните си финанси
Bulgarians' Skepticism towards the "New" in Managing their Personal Finances

URL: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=1405857>

СКЕПТИЧНОСТТА НА БЪЛГАРИНА КЪМ „НОВОТО“ В УПРАВЛЕНИЕ НА ЛИЧНИТЕ СИ ФИНАНСИ BULGARIANS' SKEPTICISM TOWARDS THE "NEW" IN MANAGING THEIR PERSONAL FINANCES

Роберто Маринов, докторант, УНСС
Roberto Marinov, PhD student, UNWE
e-mail: roberto.marinov@unwe.bg

***Резюме:** Докладът представя някои основни проблеми пред различните поколения в Българското общество при управление на личните им финанси. Разглежда се защо по-възрастните поколения в България спестяват в натрупване на депозити в банките и са скептични към „новото“, в т.ч. инвестициите и поемането на различни видове риск. Анализират се някои от характерните черти на българската народопсихология, изградени от близкото и далечното минало, свързани с парите. Обект на изследването са различните поколения в България – и по-конкретно-поколението X, поколението на бейби бумърите, „тихото поколение“ и поколението Z, а предмет – спестяването на домакинствата, като част от управление на личните им финанси. Изследването е проведено чрез преглед на различни източници, описващи народопсихологията на българина, както и резултати от проведени различни изследвания. Основният извод от изследването е, че в поведението си хората над 45 г. в България спестяват масово в депозити, като много трудно се отварят към „новото“, в т.ч. поемането на рискове и инвестиране в различен вид инвестиции, докато по-младото поколение-Z, е склонно към поемане на повече рискове и е „отворено“ към новостите.*

Ключови думи: Поколение Z, Поколение X, Поколение на бейбибумъри, Тихо поколение, депозити, риск, лични финанси

***Abstract:** The report presents some of the main problems faced by different generations in Bulgarian society when managing their personal finances. It examines why older generations in Bulgaria save by accumulating deposits in banks and are skeptical of the “new”, including investments and taking on various types of risk. Some of the characteristic features of Bulgarian folk psychology, built from the recent and distant past, related to money, are analyzed. The object of the study are the different generations in Bulgaria – and more specifically, generation X, the baby boomer generation, the „silent generation“ and generation Z, and the subject – household savings, as part of managing their personal finances. The*

study was conducted by reviewing various sources describing the folk psychology of Bulgarians, as well as results of various studies. The main conclusion from the study is that in their behavior, people over 45 in Bulgaria save en masse in deposits, and have very little difficulty opening up to the „new“, including taking risks and investing in different types of investments, while the younger generation-Z is inclined to take more risks and is „open“ to new things.

Keywords: Generation Z, Generation X, Baby boomers, Silent generation, deposits, risk, personal finances;

Настоящият доклад има за цел да представи някои основни проблеми пред различните поколения в Българското общество при управление на личните им финанси. Написването му е мотивирано от желанието да се изследва защо по-възрастните поколения в България спестяват в натрупването на депозити в банките и са скептични към „новото“, в т.ч. инвестициите и поемането на различни видове риск.

Според прессъобщението на Българската народна банка „*Кредити и депозити по количествени категории и икономически дейности*“, публикувано в края на третото тримесечие на 2025 г. броят на депозитите на сектор Домакинства и НТООД (*Сектор Домакинства и НТООД включва физически лица, самостоятелни предприемачи (в т.ч. еднолични търговци и самонаети лица) и нетърговски организации, обслужващи домакинствата (НТООД)*) е **9,037 млн.**, като нараства на годишна база с 1,2%. Размерът на тези депозити в **края на месец септември 2025 г.** нараства на годишна база с **13,1%** и достига огромните **96.272 млрд. лева**. Към края на септември 2025 г. в общата сума на депозитите преобладават тези с размер над 50 хил. до 100 хил. лв., който дял е **19,5%**. Въз основа на това съобщение възникват следните въпроси – Защо продължават да нарастват депозитите, за които банките през 2025 г. предлагат нулеви лихви или лихви до 1%?“. Защо въпреки нарастваща инфлация в България през последните четири години – от 2021 г. до 2025 г., депозитите продължават да нарастват, българите са на „*ускорен спестовен режим*“, спестяват все повече и повече, като не обичат да инвестират парите си в различен вид инвестиции, с единственото изключение на имотите. Нарастващият скептицизъм по отношение на различните видове инвестиции е пословичен за българина. Българинът обича да „*играе*“ и залага на „*сигурно*“, макар че инфлацията в един момент може да се окаже че му е „*изяла*“ голяма част от спестяванията. На какво се дължат тези модели на

„рационалност“ в управление на личните финанси на българина. Дали всички поколения българи обичат да спестяват и разумно и предвидливо ли извършват своите покупки?

Според Ангелов (2020: 259) другите страни от Европейския съюз трябвало да се учат от нашата политика на финансова дисциплина и стабилност и тогава нямало да има криза. Доказателство за подобряването на живота на хората били големите спестявания в банките, които растели ежегодно. Българите живели все по-добре и спестявали все повече. При равни други условия общият размер на спестяванията е един от показателите за добро качество на живота и е предпоставка за успешно развитие само, че това важи в нормални условия. В България обаче няма такива поради следното:

Първо, в кризисна ситуация открай време хората заделят „бели пари за черни дни“. Те пестят не от благоденствие и пресищане, а от страх за утрешния ден. Това са отложени покупки за неотложни бъдещи потребности. Ангелов (2020) обяснява, че пенсионерите макар и бедни и в най-ниско депозитни групи си оставят пари настрана, за да не тормозят своите деца, макар че в миналото е било точно обратното-децата са се грижели за родителите си“. Една от критиките към депозитите на Ангелов(2020) е, че няма точни данни от банките колко от депозитите са на българи и колко са на чужденци, пребиваващи, живеещи и работещи в страната ни.

Всичко поставено води до въпроса-Защо българите продължават да спестяват, а не търсят възможности за инвестиции, които ще им донесат по-голяма доходност, в сравнение с депозитите.

Семов описва някои от характерните български черти по следния начин „Колкото кризисните моменти са по-чести и по-дълбоки, толкова по-често проблемът „Оцеляване“, взет в неговия най-широк смисъл, се изправя пред тях и те трябва да го решават в рамките на своите исторически възможности“... (Семов, 1999: 260), „Народната черта „Съобразяване“, която ще бразди българското национално поведение и по-нататък в сложните обстоятелства и перипетии, в които то ще се озове. Необходимо е да се посочат още няколко важни качества на народа, изиграли не по-малка роля за оцеляването и самосъхранението, които и са трудолюбието, пестеливостта, специфичното отношение на българина към земята“ (Семов, 1999: 264).

Семов (Семов, 1999: 267) продължава с една изумителна българска поговорка, актуална в периода на османското владичество „*Да те има така, че да те няма!*“, или може се каже по друг начин със същото значение „*Да те няма така, че да те има*“. Тоест, българинът да бъде „невидим“ в това, което има, да не дава поводи за завист, което също пряко засяга и неговото управление на личните му финанси. Натрупването на депозити е „тиха стъпка“. Заделяш парите си и „забравяш“ за тях, не рискуваш и по този начин може да „запазиш анонимност“, в т.ч. да бъдеш и „невидим“.

Тази народопсихологическа черта, отнасяща се до по-възрастните българи, но по никакъв начин не може да се каже, че е валидна за младите поколения, особено за поколението Z (джен зи), родено между 1997 и 2012 г.

Жозе Мария Брандон де Брито (2025), държавен секретар на бюджета на Португалия казва, че при влизане в еврозоната на Португалия от 01.01.2002 г. и приемането на единната европейска валута- възрастните хора имали много страхове относно покачване на цените при смяната на ескудото с еврото, но се оказва че те са били неоснователни, в последствие инфлацията също изчезнала. При интервюирането на португалски младежи от поколението Z, споделят, че не знаят нищо за ескудото и не могат да направят разлика с еврото, защото са били или твърде малки, а някои от тях изобщо не са били родени.

Семов (1985) обяснява, че в годините на тежко и дълго робство тези процеси не са еднопластови и съвсем „чисти“. Те правят един сложен национален характер, в който крайностите се приближават. „*Преклонена глава, нея сабя не я сече*“... „*Страхът от неизвестното и да се предприеме нещо ново се отнася до народната поговорка „Девет пъти мери, пък тогаз режи*“ (Семов, 1999: 300) или друга съвременна поговорка „*око да види, ръка да пипне*“. „Осмяното търпение, на балканците и на българите, се оказва „спасителна ниша“. Според Семов (1999), Атанас Буров казва следното „*Българите са добри търговци, предприемчиви и трудолюбиви, но успяват само в рамките на малката търговия – до пристанището в Солун, като за това е виновно **постоянното съмнение** на българина, което го кара на прага на голямата сделка да мисли не за това, което евентуално ще спечели, а за това което ще загуби*“.

Семов, (1999), продължава *„Имаме забележителна предпазливост, последица от почти вродения ни скептицизъм. Ние най-добре се чувстваме, когато друг пръв опита меда или друг се опари“*... *„Ние най-често обичаме да изчакаме, обичаме да се оглеждаме“*... *„Поединично българинът винаги оцелява. Колективно-там той чака друг да поеме риска, друг да свърши работата му“* (Семов, 1999: 278).

Във днешните времена на бурна и нарастваща инфлация, пред прага на влизане в еврозоната, е похвално, че българинът успява да заделя. Ако отново използваме народни поговорки от близкото минало във връзка със спестяването и натрупването на българина могат да са например: *„Кътай парица-крепи душица“*, или друга подобна поговорка *„Без гроши вред си лош“*.

Семов, (1985) обяснява че *„Скептицизмът е една страшна уговорка с обществените условия, той е едно надхитряне, един пазарлък, който е бил потребен на оцеляването, то е бас, обзалагане“*, *той не е просто неверие, издига се до степен на „пълна бойна готовност“*. *Скептицизмът е станал оловна тежест на оптимизма, събрани заедно, създават друго народно качество – оземяването, реализма* (Семов, 1985: 207).

Инфлацията съгласно данни на Националния статистически институт (НСИ) – *„Инфлация и индекси на потребителските цени“* за 2025 г. е 5,2 %. Не такава инфлация се среща при храните, които са най-често закупуваните стоки за домакинството. Например, съгласно данни на КНСБ, най-големи надценки между храните на дребно и едро се срещат при картофите – като на едро цената им е 0,95 лв, а на дребно 1,70 лв. Цените на кафето са се увеличили с *30 процента*, цената на краставиците е увеличена с 23%.

Отново инфлацията в България за 2025 г., която е 5,2%, е по-висока от средната инфлация за страните, членки на еврозоната, която според предварителните данни от Евростат е 2,2%.

Според Тодоров (2025) богатството на българите е предимно в банките, а алтернативните форми на доход се пренебрегват. Българите имат ниска инвестиционна култура, като спомените от миналото и различните предразсъдъци предизвикват влагането на парите в банкови влогове. От друга страна, бързата печалба съблазнява доста хора, което спомага за развитието и на пирамидални структури. Българинът разчита и обича сигурността на депозита, въпреки ниската лихва, която получава от него.

Според Пенчев (2024) в средата на 80-те години на ХХ век е имало голяма диспропорция между търсене и предлагане. Снабдяването на потребители с най-обикновени стоки е било трудно, и за по-бързото му разрешаване е зависело от волята на някой по-висшестоящ. Характерен пример за началото на 80-те години е било липсата на прах за пране. След среща с държавния глава Тодор Живков, двамата министри – Георги Караманев – министър на вътрешната търговия и услугите и Георги Панков – министър на химическата промишленост осигуряват по спешност внос на дефицитен компонент за производството на прах за пране и за няколко дни проблемът е решен“.

Според общоприетата класификация-поколенията са следните:

1. „Тихо поколение“ – родени от 1925 до 1945 г.;
2. „Бейби бумъри“ – родени от 1946 до 1964 г.;
3. „Поколение Х“ – родени от 1965 до 1980 г.;
4. „Поколение Y“, наричани още милениали, родени от 1981 до 1996 г.;
5. „Поколение Z“ – родени от 1997 до 2012 г.;
6. „Поколение Alpha“ – родени от 2013 до днес.

Според Манинг (2025) Съединените щати излизат от Втората световна война като неоспорван хегемон в световната система и се радват на политически и икономически привилегии, съответстващи на техния новопридобит статус. С нарастването на доходите на населението и намаляването на безработицата американците започват да се радват на своя просперитет. 35 години след Втората световна война, през 1980 година сред белите семейства от всички класи 65,6% притежават собствен дом.

През 70-те и 80-те години на ХХ век американските плановици заедно с корпоративните бизнес лидери започват да хулят „*проклятието на пестеливостта*“ и възхваляват новата „*ера на изобилието*“. Личните автомобили, изместват градския транспорт, а частните морави-обществените паркове, като уредите, спестяващи труда, помагат на жените да се освободят от домакинските си задължения.

Водени от свръхконсумацията си и живеещи в „*ерата на изобилието*“, американците започват да забравят ценностите на своите прародители и отхвърлят старата поговорка на Бенджамин Франклин че „*едно пени е спечелено пени*“.

Финансовите институции започват да предлагат финансови средства на групите с по-ниски доходи (*малцинства, тийнеджъри, администра-*

тивени служители). Кредитните карти могат да осигурят навлизането в по-изискван „стил на живот“, който преди това е бил запазен за-по-заможните групи.

Според Манинг (2005) за разлика от родителите си, новите баби дядовци, възрастните американци ще изпитат по-големи затруднения в по-напредналите си години, поради по-големия дълг на домакинството, по-ограничената и фрагментирана мрежа за социално подпомагане, по-високите медицински разходи, увеличената продължителност на живота. Манинг (2005) обяснява, че *„Хората от поколението, повлияно от Голямата депресия, продължават да изпитват отвращение към личния дълг от всякакъв вид. За повечето възрастни американци дългът е знак на личен провал, бил той професионален или поведенчески“*.

Но за разлика от американците, за различните видове спестявания-най-често можем да кажем, че една от основните причини е отложеното потребление на българина. Какво може да означава това. Ако говорим за някакви поставени финансови цели, много често тези цели са отложени или се оставят във времето за по-късен етап, като например-закупуването на нови мебели, бяла техника, домакински електроуреди, дрехи, козметика, излизания и т.н.

Нагласите за отложеното потребление се представят и в доклада „European Housing Trend Report“ (2025). Европейците отлагат своите социални разходи, свързани с различен вид срещи и занимания. Отлагане на другите пера разходи може да бъде свързано с:

- Отлагане на разходите за облекло и обувки-за разлика от младото поколение, по-възрастните лица са свикнали да износват и да използват по-оптимален начин, често краен-дрехите и обувките си;
- Отлагане и съкращаване на социалните разходи-разходи за срещи, посещенията на кафенета и ресторанти, кафе, питие с приятел и т.н.;
- Отлагане на разходите за обзавеждане, освежаване на жилищата (*в т.ч. закупуване на нови мебели и бяла техника и т.н.*).
- Оптимизиране на разходите за транспорт(придвижване и съобщения).

Според този доклад много от българските домакинства разчитат на системи за подкрепа, за да управляват разходите. Семейните вноски остават ключови, като почти двама от петима (38%) от купувачите получават своя депозит (*вноска за жилище*) чрез наследство, подаръци или

друга подкрепа от членове на семейството. Други двама от петима (39%) собственици на жилища казват, че тяхното наследство е допринесло пряко за тяхната покупка. Българите обаче не са имунизирани срещу **нарастащите разходи за живот на континента**, като почти един от всеки петима (19%) е разчитал на кредит през последната година, за да покрие разходите си за жилище, в сравнение с 13% в Европа.

В комбинация със семейните вноски, тези системи за подкрепа действат като **предпазни мрежи**, помагайки за поддържане на високите проценти на собственост в България и **младежкия оптимизъм** относно изкачването по стълбата на собствеността.

В бъдеще се очаква в България високите нива на собственост да продължат. Сред несобствениците, само 23% вярват, че никога няма да могат да купят жилище, в сравнение с 29% в цяла Европа. А що се отнася до това къде да се купи, **българите показват по-силно чувство за вкорененост**, като само 19% обмислят преместване в чужбина, в сравнение със средната стойност за Европа от 31%.

Заклучение

Като заключение ще акцентираме виждането на Пенчев (2024), че грешките в българската стопанска история не са малко, но не са и уникално много. Те са добра основа, от която могат да се направят изводи, за да се промени настоящето и бъдещето. Дългосрочните последици се носят и от направените макро и микро избори на домакинството и се поемат от следващите поколения.

За предаване на знанията от поколение на поколение в Светото писание в книгата Съдии се намира основополагащ текст, според който, Исус Навин, който е водач на Израил след Мойсей, живее 110 години, водил народа 40 години в пустинята и след това превзема и заселва дванадесетте израелски племена в дългоочакваната Обетована земя. След неговата смърт в книгата Съдии е написано следното: Съдии 2:10 „*Също и цялото това поколение се прибра при бащите си; а след тях настана друго поколение, което не знаеше Господа, нито делото, което беше извършил за Израил*“.

За да се помни и да не се забравя е необходимо колективната памет да се споделя. Споделеният опит между поколенията и предаването на „на-

учените уроци“ от по-възрастните поколения към по-младите е ключов фактор за успех, разумност и рационалност в моделите на управление на личните финанси на българина. При минимизирането на рисковете, допуснатите щети ще бъдат по-малко и малки. Друг е въпросът доколко поколението Z е склонно да се вслуша, прочете или научава от грешките на своите предци.

Използвана литература

- Ангелов, И. (2020). Защо сме последни в Европа. София: Захарий Стоянов. (Angelov, I. (2020) *Zashto sme posledni v Evropa*. Sofia: Zaharii Stoyanov).
- Библия, Ревизирано издание, Българско библейско дружество. (Bibliya Revizirano izdanie, Balgarsko bibleisko druzhestvo).
- Българска народна банка, Прессъобщение 7 ноември 2025 г. Кредити и депозити по количествени категории и икономически дейности. (Balgarska narodna banka, Pressaobshtenie, 7 noemvri 2025 g. Krediti i depoziti po kolichestvenni kategorii i ikonomicheski deinosti).
- Клисурова, Л. (2025) Поколението Z в Португалия не познава живота преди еврото, Вестник 24 часа, 22.12.2025 г. (Klisurova, L.(2025) *Pokolenieto Z v Portugaliya ne poznavava zhivota predi evroto*, Vestnik 24 chasa, 22.12.2025 g.)
- Манинг Р. (2005) Нация на кредитните карти. София: Сиела. (Maning R. (2005) *Naciya na kreditnite karti*. Sofia: Siela).
- Национален статистически институт. Инфлация и индекси на потребителските цени – ноември 2025 година. Достъпно на: <https://www.nsi.bg/press-release/inflaciya-i-indeksi-na-potrebitelskite-ceni-8889> (Nacionalen statisticheski institut. Infkaciya I indeksi na potrebitelski ceni-noemvri 2025 godina. Dostapno na: <https://www.nsi.bg/press-release/inflaciya-i-indeksi-na-potrebitelskite-ceni-8889>)
- Пенчев, П. (2024). Стопанска България – 1879-2008. София: Ерго. (Penchev, P. (2024). *Stopanska Balgaria – 1879-2008*. Sofia:Ergo).
- Семов, М. (1999). Българска народопсихология. Том 1. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. (Semov, M. (1999). *Balgarska narodopshologiya*. Tom 1. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.)

- Семов, М. (1985). Баба знае две и двеста. Пловдив: Издателство „Христо Г. Данов“. (Semov. M. (1985). Baba znae dve I dvesta. Plovdiv: Izdatelstvo „Hristo G. Danov“).
- Тодоров. Т. (2025). Взаимен фонд VS депозит: в България тази битка е изгубена. Капитал, брой 21, 27.11.2025 г. (Todorov T. (2025). Vzaimen fond VS deposit: v Balcaria тази bitka e izgubena. Kapital – broi 21, 27.11.2025 g.).
- European Housing Trend Report (2025). Available at: <https://remax.eu/wp-content/uploads/2025/11/Housing-Trend-Report-2025.pdf>